

En kulturel og seksuel revolution

Familiemønstret i skred

Den generelle samfundsudvikling, herunder ikke mindst kvindernes indtog i uddannelsesinstitutionerne og på arbejdsmarkedet, medvirkede stærkt til at sætte skred i de traditionelle familie- og samlivsmønstre. Ved periodens begyndelse var den eneste accepterede samlivsform ægteskabet. Kun ægtepar kunne som regel få lov til at leje en lejlighed – var "boligberettigede", som det hed. Skilsmisse var en sjældenhed, bl. a. fordi kvinden efter en skilsmisse ofte stod uden indtægt, og fordi det var særdeles vanskeligt at leve som enlig forsørger. I 1940'erne blev der årligt indgået mellem 33.000 og 40.000 ægteskaber, og antallet af skilsmisser lå på 3.000 til 5.000. Ved periodens slutning, i 1972, blev der kun indgået 31.000 ægteskaber, og det på trods af, at de "store årgange" fra 1945-1948 på det tidspunkt var i giftemoden alder. Til gengæld blev 13.000 ægteskaber opløst. Skreddet skete først og fremmest fra slutningen af 1960'erne.

	Vielser pr. 1000 ugifte mænd over 17 år	Skilsmisser pr. 1000 gifte mænd
1965	81,4	5,4
1974	55,2	11,0

Statistisk Årbog, div. årgange

Det blev almindeligt, at unge par levede i papirløse forhold, og det blev stadigt mere ualmindeligt at gifte sig, før man flyttede sammen. I midten af 1970'erne levede over 300.000 mennesker sammen uden at være gift. Det blev også stadigt mere almindeligt, at papirløse par fik børn. I midten af 1970'erne var hvert tredje barn født uden for ægteskab. Samtidig blev der også stadigt flere enlige forsørgere. I midten af 1970'erne var hver tiende kvinde i 30'erne enlig mor.

Velfærdssamfundet stod nu til rådighed med børnepasning og social sikring; de unge generationer - især kvinderne - var bedre uddannede end tidligere generationer og havde bedre beskæftigelsesmuligheder. Skilsmisse var derfor ikke længere så stor en social katastrofe, som det havde været for tidligere generationer af kvinder.

Den seksuelle frigørelse og kvindebevægelsen

De traditionelle seksuelle normer var under hastig forandring. I 1950'erne prædikede autoriteterne – præster, læger, skolelærere – seksuel afholdenhed før ægteskabet, og ved en spørgeskemaundersøgelse i 1958 angav kun en tredjedel af de adspurgte, at de havde haft samleje før ægteskabet. Ved en tilsvarende undersøgelse i 1968 var der tale om 95%. Antagelig er tallet fra 1958 for lavt, for dengang ansås det for skamfuldt at have sex uden for ægteskabet. Tilsvarende er tallet fra 1968 nok for højt – for da var det omvendt lidt skamfuldt at være uerfaren før ægteskabet. Uanset om

undersøgelserne viser et reelt billede af førægteskabelig sex, afspejler de en revolution i de seksuelle normer.

Traditionelt havde piger og kvinder været underlagt en meget strengere seksualmoral end mænd. Det var kvinden, der skulle kunne stå "hvid brud" som i princippet uberørt jomfru. Nu blev det i stigende grad acceptabelt, at kvinder såvel som mænd udlevede deres seksualitet og kunne have skiftende partnere.

Forudsætningen for denne seksuelle revolution hang snævert sammen med, at adgangen til prævention blev lettere og lettere gennem perioden. Helt afgørende vigtig for de unge kvinders seksuelle frigørelse var indførelsen af p-pillen i 1966. En lempeligere adgang til abort spillede nok en mindre rolle. Siden 1937 havde det i ganske særlige, medicinske tilfælde været muligt at få abort, og i 1956 revideredes loven, så sociale forhold kunne give adgang til abort. Voldsomt pres fra kvindeorganisationer førte til, at det i 1973 blev kvinden selv, der skulle bestemme, om hun ønskede abort.

Frontløberne i den kulturelle revolution var unge studerende i storbyerne, og først og fremmest kvindebevægelserne, herunder rødstrømpebevægelsen, der opstod i 1970. (...) Rødstrømpebevægelsen begyndte i 1971 at afholde en sommerlejr på Femø, som kun kvinder havde adgang til. Her dyrkedes søstersolidaritet, feminisme og lesbisk seksualitet.

Det brogede ungdomsoprør - Frigørelse fra småborgerligheden

Fra 1950'erne var der vokset en ungdomskultur op, der dyrkede sin egen musik, rock'n'roll, og sin egen tøjmode og livsstil, som forekom provokerende for ældre generationer. Ligesom i andre vestlige lande voksede der ud af denne ungdomskultur et såkaldt "ungdomsoprør" frem.

Plakat fra Femø-lejren (1977)

En bred og sammensat strømning inden for ungdomsoprøret havde den personlige frigørelse som projekt. Det etablerede samfund opfattedes som præget af materialisme og forbrugerisme. Man talte nedsættende om menigmands småborgerlige stræben efter villa, Volvo og vovse, og om ligusterfascismen i forstadskvartererne, hvor hver enkelt familie isolerede sig på hver sin lille parcel. Kernefamilien med dens fastlåste

kønsrollemønstre var undertrykkende, mente man, og det samme var seksualmoralen, der stillede sig i vejen for naturlig, lystfuld driftsudfoldelse.

Seksualiteten og sanseligheden skulle sættes fri, og kernefamilien skulle sprænges. Beat- og rockmusikken spillede en væsentlig rolle, fordi den netop rummede kropslighed, sanselighed og lystudfoldelse. I den egentlige "hippiebevægelse" eksperimenterede man med bevidsthedsudvidende stoffer – fra hash til LSD – der, som betegnelsen siger, skulle give adgang til dybere, fortrængte lag i bevidstheden. Den kritiske holdning til det småborgerlige familieliv kom til udtryk i dannelsen af kollektiver. I 1968 var der 25, i 1971 ca. 700. De repræsenterede vidt forskellige grader af kollektivism fra simple bofællesskaber til fuldstændig fælles økonomi. Mange af dem fungerede som baser for politisk eller kulturel aktivitet eller som fællesskab om eksperimenter med stoffer og med seksualiteten.

En gren af kollektivbevægelsen var de såkaldte slumstormere, der besatte forladte bygninger, først og fremmest i København, for at benytte dem som bolig eller som ungdomsaktivitetshuse. En gruppe af disse slumstormere besatte i 1971 den nedlagte Bårdsmandsgades kaserne på Christianshavn og omdannede den til *Fristaden Christiania*, der blev et selvstyrende fristed for folk, der lagde afstand til det etablerede samfund. Et andet eksempel på hippiebevægelsens forsøg på at etablere rammer for en alternativ livsform var Thy-lejren, der så dagens lys i 1970, grundlagt af studenter-sammenslutningen *Det Ny Samfund*. Den begyndte som en politisk sommerlejr og blev derefter en permanent bosættelse.

Kollektivet "Kloen" (1973)

Politiske protestbevægelser

Der dukkede imidlertid også strømninger af mere politisk karakter op blandt de unge. Det hele begyndte med protester mod atomvåben og mod stationering af atomvåben i Danmark. I påsken 1960 iværksatte en græsrodsbevægelse *Aldrig mere krig*, således den første "Atom march" fra Holbæk til København. Ganske vist var der ingen atomvåben i Danmark, og der var heller ikke planer om stationering af sådanne våben i fredstid, men der var raketter, der kunne udstyres med kernesprængladninger fra lagre i Vesttyskland, hvis NATO besluttede det.

Atommarcherne forløb fredeligt. Voldsomt gik det derimod for sig, da Vietnamdemonstrationerne begyndte i 1965. De var rettet mod USA's krigsførelse i Vietnam og havde forbilleder og paralleller overalt i den vestlige verden. Ved disse demonstrationer ved den amerikanske ambassade i København stødte politi og

demonstranter sammen i noget, der mindede om gadekampe. Kulminationen på de voldelige konfrontationer fandt sted ved en demonstration mod Verdensbanken i 1970, da dens ledelse holdt møde i København.

Fotografi taget i forbindelse med Den tredje "atommarch" fra Holbæk til København (1962)

Den venstreorienterede ungdom, der deltog i disse demonstrationer, så den vestlige verden under anførelse af USA som imperialistiske magter, der undertrykte og udbyttede den tredje verden. En række andre internationale konflikter blev anskuet under samme synsvinkel, som f.eks. konflikten mellem Israel og palæstinenserne. Ud af Vietnambevægelsen voksede der således en antiimperialistisk bevægelse frem, der tog afstand fra kapitalismen og solidariserede sig med den tredje verden. Dele af denne bevægelse fandt et ideologisk ståsted i det kinesiske kommunistpartis radikale maoisme eller andre varianter af marxistisk tænkning. En ganske lille del af denne bevægelse – Blekingegadebanden – udviklede sig til en egentlig revolutionær gruppering, der anvendte vold for at støtte den tredje verdens sag, inspireret af vesttyske terrorgrupper. De begik røverier og våbentyverier med henblik på at støtte en revolutionær palæstinensisk terrororganisation med penge og våben. Det endte med drabet på en ung politimand.

Studenteroprøret

Aldrig mere krig og Vietnambevægelsen var antiautoritære, venstreorienterede

bevægelser, der anvendte ikke-parlamentariske metoder for at fremme deres synspunkter. Det samme kan siges om studenteroprøret på universiteterne, der brød ud i 1968, da psykologistuderende besatte rektor Mogens Foghs kontor.

Universiteterne og de øvrige højere læreanstalter styredes efter meget gammeldags og autoritære principper - professorvældet kaldte studenterne det. De havde slet ikke tilpasset sig det meget større antal studerende, der nu blev optaget.

Studenteroprørerne krævede ledelsen af universiteterne demokratiseret, så de studerende fik medindflydelse. Disse synspunkter fandt overraskende nok en vis forståelse blandt politikerne, og en universitetsreform, som gennemførtes under en borgerlig regering, gav de studerende repræsentation i universiteternes styrende organer.

Der var derimod ikke megen sympati for det synspunkt, som den venstreorienterede del af studenterne også fremførte – at de højere læreanstalter tjente kapitalens interesser, og at de i stedet skulle tjene arbejderklassen. Forskning for folket og ikke for profitten, var slagordet.

Ungdomsoprøret og partierne

De venstreorienterede, politiserende ungdomsoprørere dyrkede marxistisk teori, som nu fik en renæssance og kom til at spille en væsentlig rolle i mange fag på universiteter og højere læreanstalter. En stor del af ungdomsoprørerne fandt ind i det anarkistisk prægede venstresocialistiske parti, hvis antiautoritære stil var i god overensstemmelse med tidens tendenser. Det parti blev i meget høj grad præget af ungdomsoprørerne.

Studenteroprørernes drøm var imidlertid at bygge bro til arbejderklassen, og der var ikke mange arbejdere i Venstresocialisterne. Dem fandt man derimod i kommunistpartiet, og derfor søgte mange af dem ind i det gamle kommunistparti DKP. Men DKP's holdning til ungdomsoprøret var imidlertid tvetydig. For det ortodokse, stramt styrede parti var ungdomsoprørets anarkistiske, antiautoritære tilbøjeligheder ideologiske vildskud. Det kunne de gamle, stålsatte Moskva-tro kommunister få bekræftet af den lange række af små marxistiske grupperinger, der skød op, og som hver især mente at have fundet den rette vej til revolutionen og socialismen. Nogle af dem identificerede sig med den kinesiske maoisme, andre med den albanske kommunisme. De var – ifølge DKP – uden forbindelse til den politiske virkelighed i Danmark.

Den altovervejende del af befolkningen havde meget lidt til overs for de nye strømninger. Mange, der havde kæmpet med nøden i 1930'erne og mangelsamfundet i 1940'erne, følte sig provokeret af ungdomsoprørerne, som de anså for forkælede og utaknemmelige. Ungdommen havde større muligheder for uddannelse, arbejde og social tryghed end nogen tidligere generationer, men hånede alligevel det etablerede samfund og den borgerlige livsstil med parcelhus, bil og charterrejser. Da et forslag om at sænke valgretten fra 21 år til 18 år kom til folkeafstemning i 1969, faldt det med et brag. Det var de ældre generationers reaktion på ungdomsoprøret.